

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ
ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ УЧЕНЬ; КОНСТИТУЦІЙНЕ,
МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА**

УДК 341.231

DOI 10.31732/2708-339X-2025-18-A1

**ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ МІЖ ЮРИДИЧНОЮ ФІКЦІЄЮ ТА ОНТОЛОГІЧНОЮ
РЕАЛЬНІСТЮ**

Бакуменко А.В.,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113

e-mail: BakumenkoAV@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1859-0859>

Худолєй Я.Г.,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113

e-mail: KhudolieiYH@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4024-7007>

**LEGAL ENTITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE BETWEEN LEGAL
FICTION AND ONTOLOGICAL REALITY**

Bakumenko A.V.,

Graduate student of the Department of Theory and History

of the State and Law «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: BakumenkoAV@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-1859-0859>

Khudoliei Ya.H.,

Graduate student of the Department of Theory and History

of the State and Law

«KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: KhudolieiYH@krok.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-4024-7007>

Анотація. Стаття присвячена комплексному аналізу проблеми правосуб'єктності штучного інтелекту (далі – ШІ) у сучасному правопорядку. Розглянуто аргументи на користь і проти надання ШІ статусу суб'єкта права. З одного боку, підвищення автономності та когнітивних можливостей ШІ створює об'єктивні підстави для дискусії про можливість його участі у правовідносинах, особливо у сферах, де він уже виконує делеговані функції (медицина, фінанси, інтелектуальна власність). З іншого боку, відсутність у ШІ свідомості, волі та здатності до самосприйняття робить проблематичним його розгляд як «носія прав». Будь-яке юридичне закріплення такого статусу наразі розглядається як фікція, що може створити правову невизначеність, ускладнити систему відповідальності та навіть підірвати довіру до права.

Проаналізовано міжнародну практику, зокрема випадки надання правового статусу річкам та тваринам, що мали специфічне екологічне та гуманістичне підґрунтя. Показано, що такі приклади

не можуть бути автоматично перенесені на сферу ШІ, оскільки він позбавлений власних інтересів чи внутрішнього досвіду. Водночас у статті обґрунтовано перспективність концепції обмеженої цифрової суб'єктності (*Limited Digital Personhood*), яка передбачає наділення ШІ лише спеціальними та функціональними правами й обов'язками залежно від рівня автономності, ступеня ризику та характеру виконуваних функцій. Такий підхід дозволяє забезпечити правову визначеність і пропорційність регулювання без створення ілюзорних суб'єктів права.

Особливу увагу приділено людиноцентричному виміру проблеми. Наголошено, що першочерговим завданням правового регулювання є захист прав і свобод людини в умовах зростаючого впливу ШІ. Підкреслено актуальність Рамкової конвенції Ради Європи про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права, яка закріплює підхід *human-centric AI*. Автор доходить висновку, що дискусія про «права роботів» має залишатися предметом майбутнього, тоді як сьогодні пріоритетом є формування дієвих механізмів відповідальності та гарантій людиноцентричного використання технологій.

Ключові слова: штучний інтелект; електронна особа; юридична фікція; права людини; людиноцентризм; юридична відповідальність; етика технологій.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 12.

Abstract. The article is devoted to a comprehensive analysis of the problem of legal personality of artificial intelligence (AI) in the modern legal order. The arguments for and against granting AI the status of a legal subject are considered. On the one hand, the increase in the autonomy and cognitive capabilities of AI creates objective grounds for a discussion about the possibility of its participation in legal relations, especially in areas where it already performs delegated functions (medicine, finance, intellectual property). On the other hand, the absence of consciousness, will and the ability to self-perception in AI makes it problematic to consider it as a «rights holder». Any legal consolidation of such a status is currently considered a fiction that can create legal uncertainty, complicate the system of responsibility and even undermine trust in the law.

International practice is analyzed, in particular cases of granting legal status to rivers and animals that had a specific ecological and humanistic basis. It is shown that such examples cannot be automatically transferred to the field of AI, since it is devoid of its own interests or internal experience. At the same time, the article substantiates the prospects of the concept of limited digital personhood, which provides for granting AI only special and functional rights and obligations depending on the level of autonomy, degree of risk and nature of the functions performed. Such an approach allows ensuring legal certainty and proportionality of regulation without creating illusory subjects of law.

Particular attention is paid to the human-centric dimension of the problem. It is emphasized that the primary task of legal regulation is to protect human rights and freedoms in the context of the growing influence of AI. The relevance of the Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence, Human Rights, Democracy and the Rule of Law, which enshrines the human-centric AI approach, is emphasized. The author concludes that the discussion about «robot rights» should remain a subject of the future, while today the priority is to form effective mechanisms of responsibility and guarantees of human-centric use of technologies.

Key words: artificial intelligence; electronic person; legal fiction; human rights; anthropocentrism; legal responsibility; ethics of technology.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 12.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) та робототехніки піднімає фундаментальні правові питання щодо статусу таких систем. Автономність ШІ дедалі зростає, сучасні алгоритми здатні навчатися, приймати рішення, генерувати творчий контент та навіть імітувати елементи людської поведінки. Аналіз поточних можливостей ШІ вже підтверджує, що за багатьма індикаторами він перевершує можливості людини [1]. За прогнозами, у недалекому майбутньому ШІ може перевершити людські когнітивні здібності, набувши здатності самостійно вирішувати складні завдання. З одного боку це відкриває нові можливості для прогресу, але з іншого породжує цілий

ряд ризиків та загроз. Вже сьогодні постає проблема розподілу відповідальності за шкоду, заподіяну автономними системами. Залишається відкритим питання чи розглядати робота як простий інструмент у руках людини, чи як самостійного учасника суспільних правовідносин? Зокрема, необхідно вирішити, чи штучний інтелект це лише об'єкт права (продукт), представник людських інтересів, чи потенційно нова категорія суб'єктів права, що вимагає окремого правового регулювання. Без відповіді на це питання складно запобігти зловживанням ШІ, належно розподілити ризики та встановити етичні обмеження його повсякденного використання.

Тому у даній статті ми розвинемо

дискурс довкола питання чи можуть і повинні роботи (системи ШІ) отримати юридичні права та обов'язки, тобто стати учасниками правовідносин? Якщо так, то якою є правова природа такої «електронної особи», а якщо ні, то які альтернативні механізми дозволять вирішити питання відповідальності та захисту прав без надання ШІ формального статусу суб'єкта?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика правового статусу штучного інтелекту перебуває у центрі уваги як міжнародних організацій, так і наукової спільноти. У глобальних аналітичних звітах, зокрема OECD AI Capability Indicators (2025) та AI Index Report Стенфордського інституту штучного інтелекту (2025), простежується акцент на зростанні автономності ШІ та необхідності формування механізмів оцінки його впливу на економіку, суспільство та права людини. Такі документи не пропонують безпосереднього наділення ШІ правосуб'єктністю, однак окреслюють ризики, які потребують правового реагування та етичного нагляду [1; 10].

Серед зарубіжних дослідників ключове місце займають роботи Д. Гункеля та М. Кокельберга. Кокельберг обґрунтовує можливість морального та правового ставлення до роботів на основі реляційного підходу, що враховує соціальний характер взаємодії між людьми і машинами [5]. Гункель наголошує, що «права роботів» не повинні ототожнюватися з правами людини, але можуть формувати особливі набори привілеїв і обов'язків, які суспільство готове визнати [6].

В українській науці ця тематика активно розробляється. Є. Харитонов та О. Харитонova ще у 2018 році висунули концепцію «кіберздатності» як елемента спеціальної правосуб'єктності роботів, що дозволяє їм брати участь у правовідносинах у сфері цифрових технологій [7]. О. Баранов у низці публікацій (2018; 2023) аргументував можливість розгляду робота з ШІ як «правового еквівалента фізичної особи», якщо він володіє когнітивними функціями, наближеними до людських [8; 9].

Водночас сучасні міжнародні документи роблять акцент не на правах ШІ, а на захисті прав людини в умовах його використання. Зокрема, створення етичних інституцій, як-от DeepMind Ethics & Society (2017), спрямоване на вироблення принципів безпечного і відповідального розвитку ШІ [11]. Рамкова конвенція Ради Європи «Штучний інтелект, права людини, демократія та верховенство права» (2024) закріплює технологічно нейтральний і людиноцентричний підхід: від проєктування до виведення з експлуатації систем ШІ всі процеси мають відповідати стандартам прав людини й демократії [12].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Отже, сучасний стан наукової розробки свідчить про відсутність єдності у підходах: від радикальних ідей щодо правосуб'єктності роботів до обережних моделей «обмеженої суб'єктності» або «кіберздатності». Водночас провідною тенденцією міжнародних і національних досліджень є закріплення пріоритету людини та розроблення механізмів юридичної відповідальності за використання ШІ, що відображає загальну установку на людиноцентричний розвиток технологій ШІ.

Формулювання цілей статті. Метою статті є з'ясувати можливості й межі наділення систем штучного інтелекту правосуб'єктністю. Для досягнення поставленої мети передбачається вирішити такі наукові завдання: проаналізувати наукові підходи «за» і «проти» визнання правового статусу ШІ; визначити основні ризики юридичної фікції правосуб'єктності ШІ; проаналізувати модель обмеженої цифрової суб'єктності, що враховує рівень автономності, ризики та функції ШІ; сформулювати орієнтири для правового регулювання ШІ з пріоритетом захисту прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія правосуб'єктності у праві традиційно передбачає здатність мати юридичні права й обов'язки, бути носіями правового статусу. Класично до суб'єктів права належать фізичні особи

(люди) та юридичні особи (організації). Правосуб'єктність людини у правових системах набувається від народження та не потребує доведення, кожна людина з моменту народження наділена правоздатністю і потенційно дієздатністю, які обмежуються лише у випадках, встановлених законом. Натомість правосуб'єктність робота з ШІ не дана від природи, а може лише бути визнана за певних умов, і то лише шляхом правового коригування. Інакше кажучи, для наділення ШІ правами та обов'язками необхідно обґрунтувати, що він є правовим еквівалентом суб'єкта-людини за основними ознаками.

У розрізі нашої проблематики дослідження, вважаємо доцільним розрізнити філософсько-антропологічний та юридично-технічний аспекти поняття правосуб'єктності ШІ. Поширеною є антропоцентрична позиція, за якої повноцінним носієм прав і обов'язків може бути лише людина, тобто жива істота, наділена свідомістю, волею, емоціями та моральною відповідальністю. З цієї точки зору всі права (особливо фундаментальні, такі як право на життя, гідність та ін.) є невід'ємними атрибутами людської природи, і надання їх нелюдському об'єкту виглядає неприродним. Однак у праві відомі приклади визнання правосуб'єктності юридичних осіб (корпорації, установи), які вже давно отримали правовий статус та здатні виступати в цивільному обороті, бути позивачами і відповідачами, власниками майна тощо. З урахуванням наявності такої правової фікції, можемо зробити висновок, що правова природа суб'єкта досить гнучке поняття. Правосуб'єктність може бути сконструйована законодавцем і надана тим утворенням, які він вважатиме за потрібне. Слушним прикладом у цьому контексті може слугувати надання у 2017 році річці Вангануї, що в Новій Зеландії, статусу «живої юридичної особи» з правом бути представлена через уповноважених осіб. Це стало результатом угоди між урядом і маорі, які вважають річку своїм предком [2]. У 2016 році Конституційний суд Колумбії визнав

річку Аtrato як суб'єкт права, з правом на захист, відновлення і збереження. Суд у своєму рішенні послався на принципи екологічної справедливості та права майбутніх поколінь [3]. Юридична практика має аналогічні приклади й щодо тварин, так у 2014 році суд у Буенос-Айресі визнав орангутана Сандру як «нелюдську особу», що має право на свободу та гідність [4].

Таким чином, постає закономірне питання: чи можливо і доцільно вважати високорозвинених роботів з штучним інтелектом таким новим видом «осіб» з певним пакетом прав?

Якщо підійти до цього питання з точки зору технічної доцільності, то визнання за роботами правосуб'єктності могло б спростити вирішення низки практичних проблем. Зокрема, у випадку завдання шкоди автономним роботом наявність у нього юридичного статусу дозволила б безпосередньо притягати до відповідальності самого робота (наприклад, через його страховий фонд), не вдаючись відразу до відповідальності людини. Це забезпечило б певну правову визначеність для виробників і користувачів ШІ, було б зрозуміло, хто саме відповідає у разі інциденту. Крім того, правосуб'єктність є умовою для набуття суб'єктом цивільних прав, зокрема, прав власності, права бути стороною договору, авторських та патентних прав тощо. Якщо ШІ створює якийсь твір чи винахід, то без надання йому юридичного статусу виникає колізія, він не може юридично бути власником результатів своєї творчості. У протилежному випадку це спростило б розподіл прав інтелектуальної власності на продукти ШІ.

Серед вчених, які обережно допускають можливість певного виду правосуб'єктності роботів виокремимо дослідника Віденського університету М. Кокельберга. Вчений припускає, що моральне ставлення до роботів може бути обґрунтоване не їхніми внутрішніми властивостями, а характером взаємодії з людьми. Тобто, якщо ми поведимося з ними як із моральними агентами, це створює підстави для їх правового захисту [5]. Професор Іллінойського університету

Д. Гункель вважає, що права роботів – це не те саме, що набір прав людини. Права людини дуже специфічні для окремого виду, людини. Роботи можуть мати деякі перекриваючі повноваження, претензії, привілеї чи імунітети, які повинні бути визнані людьми, але їхнє групування чи набори прав, можливо, будуть дуже різними [6]. Досить аргументованою є пропозиція українських дослідників Є. Харитонова та О. Харитонові «включити до переліку видів правосуб'єктності юридичної особи також «кіберздатність», під якою мається на увазі здатність бути активним учасником відносин у ІТ-сфері (укладати договори як користувач, бути учасником соціальних мереж, приймати участь в інтерактивних акціях тощо). «Кіберздатність» варто розглядати як елемент спеціальної правосуб'єктності роботів зі штучним інтелектом» [7]. Досить прогресивним у контексті нашого дослідження є підхід відомого дослідника О. Баранова, який обґрунтовував, що роботи з ШІ можуть виступати не лише об'єктами, а й суб'єктами правовідносин за умови наявності когнітивних функцій, аналогічних людським. Вчений обґрунтовував гіпотезу про можливість визнання робота з ШІ як «правового еквівалента фізичної особи», якщо він демонструє автономну поведінку, здатність до прийняття рішень та виконання дій у правовому полі [8].

Наведені позиції українських та зарубіжних дослідників становлять лише невелику частину широкої дискусії, яка активно розгортається у світі протягом останніх років. З великою повагою ставлячись до наукового доробку тих авторів, які обґрунтовують можливість надання роботам правосуб'єктності, принаймні у певному обсязі, варто зупинитися на кількох суттєвих застереженнях, що вимагають глибшого осмислення: роботи не мають власної свідомості, самосприйняття чи свободи вибору. Відтак їхнє наділення статусом «носія прав» залишається проблематичним, адже традиційно право виходить з того, що

суб'єкт права здатний усвідомлювати та контролювати свою поведінку; існує небезпека, що компанії або фізичні особи, які створюють і використовують роботів, зможуть «сховатися» за статусом так званої електронної особи, перекладаючи на неї обов'язки й відповідальність. Це може створити серйозні прогалини у правовому регулюванні та ускладнити доступ до справедливості для потерпілих; рівень розвитку ШІ постійно змінюється, а правова система має справу зі стабільними категоріями. Передчасне закріплення правосуб'єктності може виявитися невідповідним реальному рівню технологій у найближчому майбутньому.

Отже, попри наявність вагомих аргументів «за», проблема правосуб'єктності роботів потребує зваженого, поетапного підходу, з урахуванням як правових, так і соціально-етичних наслідків. Тому, на нашу думку, з урахуванням сьогоденних тенденцій та швидкості розвитку технологій ШІ, доцільним є розширення функціонально-ситуативної моделі наділення суб'єктністю або об'єктністю ШІ, яка запропонована професором О. Барановим [9].

Подальший розвиток моделі О. Баранова доцільно здійснювати через впровадження концепції обмеженої цифрової суб'єктності (Limited Digital Personhood). Її суть полягає в тому, щоб поступово наділяти штучно-інтелектуальні системи певним набором прав і обов'язків, залежно від таких факторів: рівень автономності від простих автоматизованих дій до самостійного прийняття рішень; ступінь ризику, наскільки система може вплинути на права людини, безпеку суспільства чи майнові інтереси; тип виконуваних функцій чи виконує ШІ інформаційні, сервісні, управлінські або регуляторні завдання.

На цій основі варто розробити багаторівневу модель, де цифрова суб'єктність не є повноцінною правосуб'єктністю, а має обмежений і спеціальний характер. Такий підхід дозволяє поєднати потребу в правовій визначеності з принципом пропорційності ризиків.

Показовими прикладами є фінансовий сектор і медицина, де ШІ вже виконує делеговані функції, наприклад, ухвалює торгові рішення або надає медичні рекомендації. У таких випадках доцільно запровадити режим делегованої агентської відповідальності, тобто включити ШІ до складу цифрової інституційної особи.

Такий задум може бути реалізований через різні правові механізми: трастові моделі, створення спеціального фонду з чітко визначеними правами та обов'язками; API-контур, правосуб'єктність, що діє в межах техніко-правових інтерфейсів; корпоративна структура, включення ШІ до юридичної особи як окремої «цифрової одиниці» зі спеціальним статусом.

Як результат даного підходу, концепція обмеженої цифрової суб'єктності може стати збалансованим рішенням, яке враховує потреби цифрової економіки, забезпечує правову безпеку та гарантує захист прав людини. На підтвердження свого припущення, зазначимо, що дискусії щодо таких форм ведуться у Стенфордському інституті штучного інтелекту [10], а також у межах етичної ради DeepMind Ethics & Society [11]. Проте, на сьогодні наділення правосуб'єктністю роботів можна порівняти з видачою водійських прав манекенам. Зробити це можливо, але в чому доцільність таких кроків.

Вважаємо, що правовий статус без реальної сутності є фікцією, яка може лише ускладнити правову систему. У випадку зі ШІ головне питання полягає у тому, що наразі він не має ані свідомості, ані самосприйняття, ані внутрішньої волі, які традиційно вважаються фундаментом суб'єктності. Тому його наділення правами виглядатиме не як обґрунтований розвиток права, а як технічна підміна понять. Такі фікції несуть кілька небезпек:

запровадження «порожніх» суб'єктів права створює додаткові рівні правовідносин без реального соціального наповнення. Це ускладнює застосування норм і може породжувати суперечності між чинними категоріями;

юридична фікція може бути

використана для уникнення юридичної відповідальності: люди чи корпорації, що контролюють технологію, перекладатимуть провину на «електронну особу», фактично уникаючи санкцій;

якщо суспільство бачить, що правовий статус надається об'єктам без реальної сутності, це може підірвати довіру до права як системи, що відображає справедливі та обґрунтовані соціальні відносини;

універсалізація суб'єктності ризикує знецінити особливий статус людини, зруйнувавши унікальний зв'язок між правом і людською гідністю.

Наведені у даній статті приклади надання правового статусу річкам та тваринам виправдані специфічними ціннісними та екологічними підставами, захистом природи, забезпеченням сталого розвитку, гарантіями гуманного ставлення до тварин. Іншими словами, правовий статус там спирається на суспільну й моральну необхідність охорони довкілля та захисту тварин. У випадку ж ШІ відсутня така онтологічна та аксіологічна база. ШІ не є живим, не має інтересів чи внутрішнього досвіду, а його функціонування цілком залежить від людини.

Отже, надання ШІ правосуб'єктності безреальної сутності є юридичною фікцією, яка здатна лише ускладнити правову систему. Натомість доцільним є розвиток режимів обмеженої функціональної регламентації, які б забезпечували юридичну відповідальність людини чи організації за дії автономних систем, але не створювали ілюзорного суб'єкта права там, де його насправді немає.

У цьому контексті наведемо ще один аргумент. Неможливість притягнути ШІ до реальної відповідальності. Загальновідомо, що відповідальність передбачає здатність суб'єкта зазнавати негативних наслідків. Людина несе відповідальність майном, свободою; юридична особа своїми активами, діловою репутацією. Що може втратити або чим ризикує робот? Якщо навіть теоретично накласти на нього штраф, хто його сплатить? Якщо «покарати» вимкненням, то це

покарання для власника, а не для машини. Таким чином, робот по суті неосудний і некаранний. Навіть якщо закон вважатиме його винним, практичний зміст такого визнання нульовий, адже страждатимуть не роботи, а люди (споживачі, потерпілі, власники). Отже, введення роботів у коло суб'єктів не додасть ефективності правозастосуванню, а навпаки може знизити його превентивний і компенсаційний потенціал.

На наше переконання, сьогодні ми повинні дискутувати не про правосуб'єктність роботів, а про розвиток законодавства відповідно до принципів, визначених Рамковою конвенцією про штучний інтелект, права людини, демократію та верховенство права, яку 5 вересня 2024 р. було відкрито для підписання, яку у травні 2024 року ухвалив Комітет міністрів Ради Європи [12]. Конвенція спрямована на забезпечення того, щоб процеси розроблення, впровадження та використання систем штучного інтелекту відбувалися у повній відповідності до стандартів прав людини, принципів демократії та верховенства права. Вона сформульована у технологічно нейтральний спосіб та охоплює весь життєвий цикл ШІ від проєктування й створення до практичного застосування та виведення з експлуатації. Водночас Конвенція має рамковий характер, що передбачає можливість подальшого ухвалення протоколів, які деталізуватимуть регулювання окремих сфер і аспектів використання ШІ.

Вважаємо за необхідне першочергово ефективно захистити людину від ризиків ШІ та гарантувати її права в цифрову добу, і тільки якщо колись постане нагальна потреба, розглядати питання правового статусу самих машин. Права роботів – це розмова про віддалене майбутнє, наразі ж наш пріоритет полягає в тому, щоб зробити так, щоб роботи не порушували права людей. Така позиція віддзеркалюється і в офіційних міжнародних документах, що акцентують на принципі людиноцентричності розвитку ШІ (human-centric AI), зокрема у стратегіях ЄС і рекомендаціях ЮНЕСКО

підкреслюється, що всі нормативні новації у сфері ШІ мають ставити на чільне місце права і свободи людини, а не гіпотетичні права самих технологій.

Висновки. Розгляд правової природи, дискусійності та перспектив визнання прав за роботами дозволяє зробити низку узагальнень. Питання про наділення штучного інтелекту юридичною правосуб'єктністю є надзвичайно складним і багатовимірним, воно перебуває на стику права, етики, технологій та філософії. Станом на 2025 рік жодна держава світу не визнала роботів повноправними учасниками правових відносин, однак наукові й суспільні дебати тривають і набувають усе більш предметного характеру.

Науково обґрунтована постановка проблеми полягає в тому, що з підвищенням автономності та «розумності» систем ШІ класичні підходи до розуміння суб'єктів права демонструють свою обмеженість. Прихильники вказують на об'єктивні передумови розширення правосуб'єктності: роботи дедалі частіше виконують функції, наближені до людських, впливають на права інших, створюють результати, що потребують правового врегулювання. Звідси постає аргумент про необхідність уточнення їхнього статусу для вирішення питань відповідальності, інтелектуальної власності чи етичної взаємодії. Радикальніші підходи навіть прогнозують неминучість визнання за ШІ певних прав у разі появи систем, що імітуватимуть повноцінний людський інтелект.

Противники, своєю чергою, наголошують, що сучасний ШІ не володіє свідомістю, волею чи здатністю до самосприйняття, тому надання йому правового статусу зараз є передчасною і потенційно небезпечною конструкцією. Юридична фікція такого типу може призвести до розмивання меж відповідальності, що безпосередньо загрожує захисту прав і свобод людини. Більше того, чинна правова база дає можливість вирішувати наявні проблеми, притягуючи до відповідальності саме людей, розробників, користувачів і власників технологій.

Аналіз міжнародного досвіду підтверджує відсутність єдності у підходах. Європейський Союз допускає концепцію «робо-персон», але з огляду на значні ризики відклав її реалізацію. США, Японія, Україна та інші країни дотримуються традиційного погляду: роботи – це об’єкти, а регулятивний акцент робиться на контролі діяльності людини, відповідальності за використання ШІ та дотриманні етичних норм. Спільною для всіх юрисдикцій є орієнтація на людиноцентризм: пріоритетом залишається збереження і розвиток прав людини, запобігання їх порушенню внаслідок технологічних інновацій.

Перспективи визнання роботів учасниками правовідносин залежать від майбутніх технологічних проривів і від здатності права адекватно реагувати на них. Якщо розвиток ШІ залишатиметься поступовим, найімовірнішим буде вдосконалення регулювання без надання йому суб’єктності: йтиметься про закони й стандарти, що забезпечують прозорість алгоритмів, аудит, підзвітність і найголовніше гарантують, щоб у кожному рішенні була визначена відповідальна людина. Україна, з огляду на курс євроінтеграції, рухатиметься саме цим шляхом, через

імплементацію європейських актів, які утверджують принцип безпечного й контрольованого використання технологій.

У випадку появи потужних систем, здатних імітувати людський інтелект у повному обсязі, дискусія може перейти у нову фазу. Ймовірними стануть компромісні сценарії: обмежена модель «електронної особи» з вузьким колом прав і чітко визначеними обов’язками, або «суб’єктність за аналогією» у конкретних сферах (медицина, фінанси тощо). Проте і в такому разі пріоритетом має залишатися захист людини як центральної цінності.

Таким чином, право повинно адаптуватися до нових технологічних реалій, але робити це у спосіб, який не підриває гуманістичні основи правової системи. Головним критерієм будь-яких трансформацій має залишатися людина, її права, гідність і свободи. Інновації мають служити людству, а не ставити під сумнів його цінності. Відповідно, питання «чи повинні роботи мати юридичні права?» наразі залишається відкритим. Проте вже очевидно, що ключ до відповідей полягає не у створенні фіктивних «електронних осіб», а у формуванні дієвих механізмів захисту прав людини в умовах зростаючого впливу штучного інтелекту.

Література:

1. Introducing the OECD AI Capability Indicators. OECD. 03.06.2025. URL: <https://surl.li/hcjjsi> (дата звернення: 04.12.2025)
2. Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017. Version as at 27 August 2025. URL: <https://surl.li/kskzkt> (дата звернення: 04.12.2025)
3. Principio de precaucion ambiental y su aplicacion para proteger el derecho a la salud de las personas. Sentencia Corte Constitucional de Colombia. T-622/16 URL: <https://www.corteconstitucional.gov.co/relatoria/2016/t-622-16.htm> (дата звернення: 04.12.2025)
4. Суд в Аргентині надав орангутангу права людини. BBC. 22.12.2014 URL: <https://surl.li/jcdhms> (дата звернення: 04.12.2025)
5. Coeckelbergh M. Robot rights? Towards a social-relational justification of moral consideration. Ethics Inf Technol. 2010. URL: https://ris.utwente.nl/ws/files/6899742/robot_rights.pdf (дата звернення: 04.12.2025)
6. David Gunkel on robot rights. The Sentience Institute Podcast. 05.12.2022 URL: <https://surl.li/msoncs> (дата звернення: 04.12.2025)
7. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. До проблеми цивільної правосуб’єктності роботів. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження : Матеріали другої наук.-практ. конф., 29 лист. 2018 р., м. Київ / Упоряд. :В. М. Фурашев, С. О. Дорогих. Київ : КПП ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2018. 168 с. URL: <https://surl.li/bruewf> (дата звернення: 04.12.2025)
8. Баранов О.А. Інтернет речей (IoT): робот зі штучним інтелектом у правовідносинах. *Юридична Україна*. 2018. № 5-6. С. 75-95
9. Баранов О.А. Особливості визначення правового статусу робота із штучним інтелектом. *Інформація і право*. №24. 2023 DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291581](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291581)
10. The 2025 AI Index Report. The Stanford Institute for Human-Centered AI (HAI) URL: <https://hai.stanford.edu/ai-index/2025-ai-index-report> (дата звернення: 04.12.2025)

11. Sean Legassick, Verity Harding Why we launched DeepMind Ethics & Society. URL: <https://surl.li/gjnyoc> (дата звернення: 04.12.2025)

12. Council of Europe opens first ever global treaty on AI for signature. Council of Europe. 05.09.2024 URL: <https://surl.li/bswffq> (дата звернення: 04.12.2025)

References:

1. OECD. (2025, June 3). *Introducing the OECD AI Capability Indicators*. <https://surl.li/hejjsi>
2. New Zealand Parliament. (2017). *Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017* (Version as at 27 August 2025). <https://surl.li/kskzkt>
3. Constitutional Court of Colombia. (2016). *Environmental precautionary principle and its application to protect the right to health* (Judgment T-622/16) [in Spanish]. <https://www.corteconstitucional.gov.co/relatoria/2016/t-622-16.htm>
4. BBC News. (2014, December 22). *Court in Argentina grants an orangutan human rights* [in Ukrainian]. <https://surl.li/jcdhms>
5. Coeckelbergh, M. (2010). Robot rights? Towards a social-relational justification of moral consideration. *Ethics and Information Technology*, 12(3), 209–221. https://ris.utwente.nl/ws/files/6899742/robot_rights.pdf
6. Sentience Institute. (2022, December 5). *David Gunkel on robot rights* (Podcast episode). <https://surl.li/msoncs>
7. Kharytonov, Y. O., & Kharytonova, O. I. (2018). On the problem of civil legal personality of robots. In V. M. Furashev & S. O. Dorohykh (Eds.), *Internet of Things: Problems of legal regulation and implementation* (pp. 168). Kyiv: Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Polytechnika Publishing House [in Ukrainian]. <https://surl.li/bruewf>
8. Baranov, O. A. (2018). Internet of Things (IoT): A robot with artificial intelligence in legal relations. *Yurydychna Ukraina*, (5–6), 75–95 [in Ukrainian].
9. Baranov, O. A. (2023). Peculiarities of determining the legal status of a robot with artificial intelligence. *Information and Law*, 4(47). [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291581](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291581)
10. Stanford Institute for Human-Centered Artificial Intelligence. (2025). *The 2025 AI Index Report*. <https://hai.stanford.edu/ai-index/2025-ai-index-report>
11. Legassick, S., & Harding, V. (n.d.). *Why we launched DeepMind Ethics & Society*. <https://surl.li/gjnyoc>
12. Council of Europe. (2024, September 5). *Council of Europe opens first ever global treaty on AI for signature*. <https://surl.li/bswffq>

Стаття надійшла до друку 05 грудня 2025 року